

PROBLEME ALE RAPORTULUI DINTRE ÎNCEPUTURILE AȘEZĂRILOR URBANE MEDIEVALE ȘI CURȚILE DOMNEȘTI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

GH. I. CANTACUZINO

Studierea începuturilor orașului medieval în regiunile de la sud și est de Carpați a reprezentat una din problemele însemnate aflate în atenția cercetătorilor noștri în ultimii ani, ea fiind abordată de pe poziții noi, în studii de sinteză sau în lucrări dedicate unor aspecte anumite¹. Prin folosirea, în afara datelor oferite de izvoarele documentare, a rezultatelor cercetărilor arheologice efectuate într-o serie de vechi centre orășenești, au putut fi obținute în rezolvarea ei rezultate deosebite de luat în seamă. Această cu atât mai mult cu cât izvoarele documentare privind începuturile așezărilor urbane din regiunile extracarpătice sînt deosebit de puține, în cazul numeroaselor orașe primele informații scrise cunoscute fiind sensibil ulterioare formării lor.

Cercetarea pe cale arheologică a trecutului unor orașe, deși a făcut în ultimele decenii progrese deosebite, trebuie recunoscut că este

1 Amintim în această privință : P. P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române*, în „*Interpretări românești*”, București, 1947, p. 161—218 ; P. P. Panaitescu, capitolul VIII, *Orașele*, din volumul „*Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*”, București, 1957, p. 411—444 ; St. Olteanu, *Problema genezei orașului medieval în lucrări recent apărute în țările vecine*, în „*Studii revistă de istorie*” an, XVI, 1963, nr. 3, p. 697—701 ; St. Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza orașelor medievale din Țara Românească*, în „*Studii*” an, XVI, 1963, nr. 6, p. 1255—1282 ; M. D. Matei *La ville médiévale et l'archéologie roumaine : état actuel des recherches*, în *Dacia*, N. S. VII, 1964, p. 279—296 ; M. D. Matei, *Considerații pe marginea unor aspecte sociale ale istoriei orașelor medievale românești*, în „*S.C.I.V.*”, tom. 18, nr. I, 1967, p. 47—62 ; P. P. Panaitescu „*Introducere în istoria*

încă departe de a fi dat tot ce este necesar, apărind lacunară din multe puncte de vedere. Dacă în cazul Moldovei, cercetările arheologice întreprinse în vechile centre urbane au avut un caracter mai complex, cuprinzând nu numai fortificațiile sau reședințele voievodale, ci și, în multe cazuri, așezările civile (Suceava, Iași, Roman, Siret, Baia etc.), obținându-se rezultate pline de interes în rezolvarea unor probleme privind căile de formare a orașelor și etapele parcurse de așezările în curs de urbanizare, nu același lucru se poate spune despre regiunile de la sud de Carpați. Lacunele și caracterul în multe privințe unilateral al cercetării arheologice a orașelor medievale apar aici evidente. În cele mai multe cazuri, săpăturile au fost concentrate asupra unor obiective limitate — reședințe voievodale (Curtea de Argeș, Tîrgoviște), lăcașuri de cult (Cîmpulung), fortificații (Severin, Giurgiu). Numai Tîrgșorul și Bucureștii au cunoscut avantajul unor cercetări mai ample.

Un aspect deosebit de interesant al problemei genezei orașelor medievale este cel al căilor de formare a lor. Cercetările au scos în evidență principalele moduri de formare a orașelor din regiunile extracarpătice: orașe apărute în jurul unui nucleu fortificat sau a unei reședințe de caracter voievodal și orașe dezvoltate din așezări sătești situate în condiții geografice favorabile, dintr-un târg temporar organizat în cadrul sau în apropierea unor așezări sătești. În unele cazuri rare așezările urbane putînd fi inițial și rezultatul unei acțiuni exterioare, de colonizare, dezvoltîndu-și ulterior o activitate productivă sistematică. Desigur că procesul de dezvoltare al așezărilor urbane — proces îndelungat, faza matură a acestora fiind precedată de o etapă preurbană, în care elementele citadine sînt încă în formă embrionară — poate căpăta o diversitate de forme, exprimînd însă toate același conținut istoric. În legătură cu modul în care au apărut diferitele așezări orășenești din Țara Românească, opiniile cercetătorilor care au abordat direct sau indirect această problemă sînt departe de a fi cu totul unitare, fapt pe deplin explicabil, penuria informațiilor referitoare mai ales la perioada de formare a multor orașe muntene fiind de natură să lase în multe privințe cîmp liber ipotezelor.

În cele ce urmează vom încerca să abordăm o anumită latură a problemei căilor de formare a orașelor dintre Carpații Meridionali și Dunăre: acela al raportului între așezările urbane și curțile domnești. Vom începe cu examinarea raportului cronologic dintre începuturile ora-

culturii românești", București, 1969, capitolul „Intemeierea orașelor în ținutul românesc” (p. 279—291). La acestea se adaugă numeroase lucrări apărute în ultimii ani, semnate de autorii mai sus amintiți, ca și de C. C. Giurescu, D. Berindei, P. I. Panait, dedicate începuturilor unor anumite orașe, în special București și Suceava, 2 cf. St. Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza orașelor medievale din Țara Românească*, în *Studii*, XVI, 1963, nr. 6 p. 1268; M. D. Matei, *La ville medievale et archéologie roumaine: état actuel des recherches*, în *Dacia*, N. S. VIII, 1964, p. 286.

șelor și începutul diferitelor curți voievodale pentru a putea discerne particularitățile genezei respectivului centru urban și modul de interinfluențare cu reședința domnească din limitele sale. Atenția ne va fi oșadar îndreptată asupra orașelor de scaun Argeș, Tirgoviște, București, a Cîmpulungului, unul din cele mai vechi orașe care au cunoscut prezența domnilor Țării Românești, ca și asupra celorlalte orașe, care, pînă în prima parte a secolului al XVI-lea, au adăpostit curți domnești slujind ca reședințe de importanță secundară ale voievozilor. Va trebui să lăsăm la o parte problemele legate de caracterul reședințelor voievodale în perioada ce ne preocupă, de măsura în care avem de a face cu o reședință itinerantă, ca și de denumirile sub care apar curțile domnești în documente.

Vom începe cu Cîmpulungul, cel dintîi dintre orașele din Muntenia asupra căruia avem certe atestări documentare. Din ultimul an al veacului al XIII-lea ni s-a păstrat aci lăspede de pe mormîntul comitetului Laurentius, considerat fie conducător politic-militar (Gräv) al unei colonii sătești într-o așezare de caracter urban pe care existența a două biserici catolice și însăși piatra amintită ne-o arată ca bucurîndu-se de o însemnată poziție economică³, fie demnitar ce deținea autoritatea locală în numele regelui maghiar, ce avea drept suzeran asupra orașului⁴. Dacă dovezile incontestabile amintite indică drept principal factor al urbanizării acestei așezări pe coloniștii sași — meșteșugari și neguțători — datele asupra modului în care s-a desfășurat acest proces sînt puține încă. A fost subliniat faptul că mențiuni ale unor documente de la începutul sec. al XVII-lea care reiau pe ale altora mai vechi, numesc pe orășeni „moșteni în oraș” ale căror proprietăți datează „încă de mai înaintea facerii aceluia oraș”, ceea ce îndreptățește presupunerea originii respectivului centru urban într-o așezare sătească autohtonă, sașilor ardeleni, atrași aci de posibilitățile economice pe care le oferea această localitate cu tendințe de urbanizare, datorîndu-li-se desigur accelerarea ritmului ei de dezvoltare citadină⁵. Cercetările arheologice efectuate pînă în prezent la Cîmpulung sînt cu totul insuficiente⁶ și nu au putut permite obținerea unor date concludente privind tocmai evoluția așezării în cursul sec. al XVIII-lea, pentru a se putea măcar în parte urmări dezvoltarea ei în-

3 Emil Lăzărescu, **Despre piatra de mormînt a comitetului Laurențiu și câteva probleme arheologice și istorice în legătură cu ea**, în „S.C.I.A.”, 1—2, 1957, p. 126.

4 P. P. Panaitescu, **Introducere la istoria culturii românești**, p. 288.

5 Document din 7. mai 1615, în „Magazin istoric pentru Dacia”, V. 1847, p. 331—333, apud St. Olteanu, **Cercetări...**, p. 1277.

6 St. Olteanu, **op. cit.**, p. 1277.

7 Pentru Cloașter, vezi E. Lăzărescu și I. Barnea, **Sondajul de la Cîmpulung, punctul Cloașter**, în „Materiale”, vol. VIII, p. 65—70; pentru Bărăție, săpături inedite D. V. Rosetti — vezi materialul din Arhiva D.M.I., ca și articolul lui St. Balș, **Restaurarea Bărăției din Cîmpulung**, în „Monumente istorice, studii și lucrări de restaurare”, nr. 3, 1969; pentru sondujele efectuate de D. V. Rosetti și Fl. Mîrțu la

inte de aşezarea colonialiştilor străini. Indicii indirecte preţioase ne oferă însă săpăturile din aşezarea relativ apropiată de la Cetăţeni-Muscel⁸.

Cîmpulungul, ale cărui începuturi urbane se plasează înaintea începuturilor statului feudal de sine stătător, ajunsese în prima parte a sec. al XIV-lea la o însemnată dezvoltare economică şi la un stadiu accentuat al dezvoltării urbane, evidentă şi în menţionarea sa documentară cu mult înaintea tuturor celorlalte oraşe din zona deluroasă a Munteniei⁹.

Rămîn de analizat împrejurările stabilirii în acest oraş a reşedinţei domneşti. Există două repere cronologice certe în această privinţă: sgrafitul din biserica domnească de la Argeş, menţionînd moartea lui Basarab la Cîmpulung în 1351—1352 şi piatra de pe mormîntul lui Nicolae Alexandru voievod, înmormîntat în 1364 în aceeaşi localitate. Prezenţa domnilor Ţării Româneşti la Cîmpulung dinainte de 1352 şi pînă după 1364 este aşadar indubitabilă. Din păcate însă, datorită tocmai sărăciei izvoarelor, mai departe sîntem siliţi să rămînem pe tărîmul ipotezelor. Micul sondaj efectuat la mănăstirea „Negru Vodă” a permis surprinderea unui pavaj datat (prin ceramică) în sec. al XIV-lea (al doilea sfert) şi considerat a corespunde cu o primă fază de construcţie a beciurilor clădirii apropiate şi în acelaşi timp cu construcţia primei biserici de aci¹⁰. Cu toată rezerva pe care o impune caracterul foarte restrîns al sondajului, este de remarcat că data primei faze de construcţie surprinsă aci coincide cu perioada domniei lui Basarab I. În privinţa motivelor şi împrejurărilor istorice ale stabilirii reşedinţei domneşti la Cîmpulung, există tendinţa de a o lega de împrejurările campaniei din 1330, care ar fi dus la distrugerea curţii de la Argeş¹¹, vechea reşedinţă voievodală. Putem formula însă şi presupunerea că prezenţa domniei la Cîmpulung se datorează marii importanţe economice a acestui centru şi dorinţei

Mănăstirea Negru Vodă, vezi articolul publicat de Fl. Mîrţu în „Biserica ortodoxă română”, 1965, nr. 11—12, p. 1032—1062.

8 D. V. Rosetti, **Şantierul arheologic Cetăţeni**, în „Materiale”, VIII, p. 73—86; idem, **Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice întreprinse la complexul de monumente feudale din Cetăţeni — Muscel în anul 1965**, în „Monumente istorice, studii şi lucrări de restaurare”, vol. 3, 1969, p. 94—99; idem, comunicarea susţinută la Institutul de arheologie în mai 1969; cercetările din 1969 de la Cetăţeni au fost efectuate de D. V. Rosetti împreună cu L. Chiţescu şi V. Leahu, delegaţi ai Muzeului de istorie a R. S. România.

9 Este concludentă în această privinţă menţiunea sa ca punct de vamă în privilegiul dat de Vladislav I braşovenilor, la 20 ianuarie 1368 (Hurmuzaki—Iorga, XV-I, p. 2).

10 Informaţii primite de la D. V. Rosetti; vezi şi Fl. Mîrţu, **Ştiri noi asupra complexului istoric al mănăstirii şi al curţii domneşti din Cîmpulung Muscel**, în „Biserica ortodoxă română”, 1965, nr. 11—12, p. 1035—1036. În legătură cu biserica mănăstirii, cf. şi V. Drăghicanu, în „Biserica ortodoxă română”, 1964, nr. 3—4, p. 299—301.

11 P. P. Panaitescu, **Interpretări româneşti**, Bucureşti, 1944, p. 221—222.

voievozilor de a se afla în mijlocul acestei zone, care nu este exclus să fi fost intrată în curind în stăpînirea lor.

Curtea de Argeș, unul din cele mai vechi centre muntene, are, în ceea ce privește evoluția sa la calitatea de așezare urbană, o situație deosebită. Și aici concluziile sigure sînt stingherite de sărăcia izvoarelor. Prima menționare documentară a sa ca reședință voievodală datează din 25 noiembrie 1369¹². Cu aproape patru decenii mai veche e mențiunea cetății Argeș — „*castrum Argias*“, legată de campania din 1330, în cursul căreia potrivit unor mențiuni din două documente puțin mai tîrzii¹³, oastea regelui Carol Robert s-a oprit „*sub castro Argias*“. Asupra localizării acesteia, părerile sînt împărțite¹⁴, identificarea cu Curtea de Argeș fiind însă foarte probabilă. Dar ceea ce este mai important, cercetătorii sînt în mod unanim de acord în a fixa centrul formațiunii statale care a constituit nucleul viitoarei Țări Românești în Valea Argeșului¹⁵. Rezultatele săpăturilor efectuate în 1967—1969 la Curtea de Argeș și în special descoperirea urmelor vechii biserici, datată în sec. al XIII-lea, lăcaș ce în mod logic poate fi pus în legătură cu o curte voievodală, sînt o convingătoare confirmare a acestor păreri. Apare așadar evidentă, existența la Argeș, încă din sec. al XIII-lea a unei curți voievodale, centru al unei formații statale pe al cărei loc s-a ridicat în veacul următor curtea marilor voievozi ai Țării Românești. Stă în sarcina cercetărilor viitoare să încerce aducerea de noi amănunte privind aspectul acestei reședințe în prima sa fază și evoluția curții din sec. al XIV-lea. Rămîn de rezolvat o serie de probleme legate de perioada în care reședința voievozilor Țării Românești se afla la Argeș sau la Cîmpulung — mai exact

12 **Documente Romaniae Historica**, B, Țara Românească, vol. I (1247—1500), București, 1966, p. 12—13, nr. 3.

13 **Vezi M. Holban, Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină și despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale și în „Cronica pictată“**, în „*Studii*“, XX, 1967, nr. 1, p. 28—29.

14 Mai mulți învățați în frunte cu N. Iorga (**Histoire des Roumains et la romanité orientale**, București, 1937, vol. III, p. 215) au considerat că e vorba de fortificația numită de documentele din sec. XV—XVI cetatea Poenari, alții opinînd pentru posibilitatea localizării la Curtea de Argeș (A. Sacerdoțeanu, **Așezările omenești în Țara Românească pînă la 1418**, București, 1942, p. 6—7 ; P. P. Panaitescu, **Interpretări românești**, p. 221 : „Istoria României“, II, p. 148). Principalului argument împotriva acestei localizări, lipsa fortificațiilor în acest din urmă loc, care ar împiedica Curtea de Argeș să fie considerată cetate, i se poate opune argumentul că cu atît mai puțin putea fi socotit „*castrum*“ unicul turn la care se rezuma, în cel mai bun caz, fortificația de pe cursul superior al Argeșului în prima parte a sec. al XIV-lea.

15 N. Iorga, **op. cit.**, p. 191—193 ; P. P. Panaitescu **op. cit.**, p. 221—222 ; **Istoria României**, vol. II, București, 1961, p. 144.

16 N. Constantinescu, **La residence d'Argeș des Voivodes roumains des XIII-e et XIV-e siècles. Problèmes de chronologie à la lumière des récentes recherches archéologiques**, în „*Revue des études sud-est européennes*“, Toms III, 1970, No. 1, p. 5—31.

dacă, în perioada cînd au rezidat la Cîmpulung, domnii continuau să își aibă reședința și la Argeș, ca și precizări în legătură cu data și motivele schimbării reședinței, dacă acestea sînt, cum este mai plauzibil, de natură economică și politică, dorința domniei de a se afla într-un centru economic de mare însemnătate într-o perioadă în care relațiile cu regatul maghiar erau calme sau chiar bune, și revenirea la vechea reședință odată cu izbunirea conflictului dintre Ludovic și Vlaicu, cînd Cîmpulungul se afla mai expus unor campanii ca cea din toamna 1368 — sau dacă mutarea respectivă se datora și unor lucrări efectuate la curtea domnească din Argeș, unde biserica este terminată în timpul lui Vlaicu, chiar în perioada 1368—1369¹⁷. Pînă acum, părerile cercetătorilor în aceste probleme au avut mai mult caracterul unor ipoteze.

Este însă în afara oricărei îndoieli faptul că, în cazul Argeșului, reședința voievodală — incluzînd și pe cea care precede constituirea Țării Românești ca stat de sine stătător — precede sensibil în timp urbanizarea așezării. Lipsa cercetărilor arheologice efectuate în zona orașului Curtea de Argeș, care să dea posibilitatea cunoașterii evoluției acestei așezări și raporturile sale cu curtea domnească, ne obligă să ne adresăm tot documentelor, care în privința aceasta nu ne pot ajuta prea mult. Argeșul este menționat prima oară între „*tîrgurile și rîmile*” Țării Românești în 1431, în scrisoarea lui Dan al II-lea, care înștiințează despre reînnoirea privilegiilor comerciale date brașovenilor de Mircea cel Bătrîn atestînd implicit existența lor în acea vreme. Desigur că maturizarea formelor urbane la Argeș trebuie să o presupunem anterioară acestei date, totuși ea este foarte probabil ulterioară Cîmpulungului. (Dovezi documentare directe privind activitatea meșteșugărească și comercială a argeșenilor cunoaștem abia în sec. al XV-lea)¹⁸. Dacă în cazul Cîmpulungului reședința domnească a fost fixată într-un centru ajuns la forme mature de viață urbană, tocmai datorită însemnătății sale economice, în cazul Curții de Argeș trebuie să admitem că dezvoltarea așezării pe calea urbanizării a fost determinată în cea mai mare parte de prezența aci a reședinței voievodale.

Tîrgoviștea este a treia localitate aleasă ca loc de reședință de către domnii Țării Românești. Problema raportului cronologic dintre începuturile curții domnești și cele ale orașului este și aci destul de dificil de rezolvat.

Dacă primul act domnesc emis din Tîrgoviște datează din iunie 1418¹⁹, a fost însă invocată ca atestînd funcția de reședință domnească

17 După cum o dovedește ultima interpretare a inscripției de pe tabloul votiv, cf. N. Constantinescu, op. cit. p. 15—16.

18 D. R. H., B, vol. I, p. 130—131, nr. 69 (actul lui Dan al II-lea) Pentru activitatea meșteșugărească și comercială în sec. al XV-lea, vezi St. Olteanu, în „Studii”, 6, 1963, p. 1277.

19 D. R. H., B, vol. I, p. 88, nr. 42.

a orașului încă pentru anul 1395, relatarea lui Schiltberger care menționează că a fost în Valahia și în cele două capitale ale ei, Argeș și Tirgoviște („*in den zweien Hauptstädten in der Walachei, die genant sein Agrich und Türkoich*“²⁰ ; aci poate fi însă făcută o anumită rezervă, dacă relatarea nu se referă cumva la situația din perioada întoarcerii din îndelungatele peregrinări asiatice ale autorului amintit, adică de pe la 1427, dată după care și-a scris însemnările. Dacă rezultatele cercetărilor arheologice arată ca perioadă de început a curții domnești din Tirgoviște sfârșitul sec. al XIV-lea — începutul sec. al XV-lea, fără a putea aduce delimitări mai riguroase²¹, s-ar putea încerca o precizare în plus prin legarea începutului acestei curți de asocierea la domnie de către Mircea cel Bătrîn a fiului său Mihail, care s-a presupus a-și fi avut reședința la Tirgoviște, paralel cu cea de la Argeș a tatălui său²². Data asocierii lui Mihail este și ea greu de stabilit cu exactitate, însă o putem socoti anterioară anului 1403²³. În orice caz, din coroborarea tuturor acestor informații apare ca o certitudine fixarea începutului curții domnești din Tirgoviște în ultimii ani ai secolului al XIV-lea sau în primii ani ai secolului al XV-lea.

Rămîne de văzut dacă la această dată, după cum s-a presupus²⁴, Tirgoviștea căpătase sau nu caracteristicile unei așezări urbane. Cercetările arheologice au sesizat în 1961, pe locul curții domnești, existența unui strat datat în sec. al XIV-lea, corespunzător unei perioade de viațuire anterioară curții domnești²⁵. În acest loc urmele din sec. al XIV-lea prezintă caracteristici ale vieții rurale²⁶, fapt ce nu trebuie însă neapărat

20 Hans Schiltbergers Reisebuch, nach der Nürnberger Handschrift herausgegeben von dr. Valentin Langmantel, Tübingen, 1885, p. 52.

21 N. Constantinescu, Contribuții arheologice asupra curții domnești din Tirgoviște (sec. XIV—XVII), în „S.C.I.V.“, XV, 2, 1964, p. 232, 236.

22 P. P. Panaitescu, Mircea cel Bătrîn, București, 1944, p. 55—56 și 119—121 ; ca principal argument în acest sens a fost adus acțiul dat de Mihail Vv. prin 1417—1418 care întărește mănăstirilor Cozia și Colmeana zece case „din însăși casa domniei mele și din însuși orașul domniei mele Tirgoviște“ (D.R.H., B, vol. I, p. 83—84 nr. 39).

23 După cum argumentează O. Iliescu (Domni asociați în țările române în sec. XIV și XV, în „Studii și materiale de istorie medie“, I, an. II, 1951, p. 47), bazându-se pe sigiliul cuprinzînd busturile a două personaje încoronate, avînd între ele un arbore, aflat pe scrisoarea adresată de Mircea cel Bătrîn regelui polon Vladislav Jagiello la 23 septembrie 1403. După părerea exprimată de E. Vîrtosu [Titlatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova (pînă în secolul al XVI-lea), București, 1960, p. 281—292], asocierea efectivă a lui Mihail s-a putut produce în 1393.

24 P. P. Panaitescu, op. cit., p. 119—121 ; N. Constantinescu, op. cit., p. 225 și urm.

25 Reprezentată de un bordei apărut în partea de nord a curții și de materiale ceramice cu analogii în descoperirile de la Zimnicea, cf. N. Constantinescu, op. cit., p. 235.

26 N. Constantinescu, Cristian Moisesescu, Curtea domnească din Tirgoviște, București, 1965, p. 5.

interpretat ca reprezentînd stadiul general de evoluție la care ajunsese așezarea în ansamblu la data amintită, ci numai aspectul pe care l-a avut amintita dezvoltare în această zonă periferică a localității. Indirect însă, stadiul de evoluție în sensul maturizării formelor de viață urbană, al dezvoltării relațiilor de schimb în tîrgul dezvoltat din tîrgul periodic organizat în fosta așezare rurală de aci, se reflectă în documentele de la începutul sec. al XV-lea. Tîrgoviștea apare ca unic punct de vamă în privilegiile acordate neguțătorilor poloni în 1403²⁷ și 1409²⁸, și este amintită ca punct de vamă și în legătură cu activitatea neguțătorilor brașoveni²⁹, de pildă în actul prin care Mircea cel Bătrîn reinnoia acestora, în august 1413 „*așezămintele ce le-au avut de la strămoșii domniei mele pentru vamă, prin tîrgurile din țara domniei mele și pe drumul Brașovului pînă la Brăila*“³⁰, ca să numai vorbim de privilegiile ulterioare acordate neguțătorilor ardeleni³¹. Și mai evidentă apare dezvoltarea vieții urbane a Tîrgoviștei în hrisovul lui Dan al II-lea (1424—1431) dat „*orașului domniei mele, tîrgoviștenilor*“ cărora li se confirmă libertatea de a face negoț „*și pe la Severin și prin toate tîrgurile și la Brăila și prin toată țara*“, dînd vamă numai la Tîrgoviște, ca „*în zilele vechilor domni*“³².

Lăsînd la o parte mențiunea expresă de oraș din documentele lui Mihail și Dan al II-lea, sau cea de *tîrg* (sau „*oppidum*“) din actele lui Mircea cel Bătrîn, faptul că atît actul din 1413, cît și mai ales cel al lui Dan al II-lea, se referă la situații sensibil anterioare, permit afirmația că încă în ultima parte a sec. al XIV-lea la Tîrgoviște apăruseră deja forme mature ale vieții urbane, localitatea ajunsese centru al producției favorabile. Dezvoltarea economică și însemnătatea la care ajunsese din acest punct de vedere Tîrgoviștea au determinat stabilirea aci a reședinței domnești la pragul dintre secolele al XIV-lea și al XV-lea.

Dintre vechile orașe de la sud de Carpați, niciunul nu a suscitat atîtea ipoteze în privința apariției sale ca Bucureștii; nu este cazul aci a enumera, nici măcar sumar, toate aceste păreri³³. Ele ar fi putea fi gru-

27 B. P. Hasdeu, în „*Arhiva istorică a României*“, I, 1, 1864, p. 4.

28 P. P. Panaitescu, **Mircea cel Bătrîn**, anexa II, p. 353.

29 Începînd cu documentul dat de voievodul Ardealului, Stibor, din 1412 (Fr. Zimmermann, C. Werner, G. Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. III, p. 546).

30 I. Bogdan, **Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească în sec. XV și XVI**, vol. I, București, 1905, p. 4—5.

31 Ibidem, indice.

32 O trecere în revistă a principalelor ipoteze în această problemă la P. I. Panait, **Cetatea Bucureștilor în secolele XIV și XV**, în „*Revista muzeelor*“, nr. 4, 1969, p. 310—313.

33 O trecere în revistă a principalelor ipoteze în această problemă la P. I. Panait, **Cetatea Bucureștilor în secolele XIV și XV**, în „*Revista muzeelor*“, nr. 4, 1969, p. 310—313.

pate în două categorii : cele care susțin dezvoltarea așezării devenită apoi oraș în jurul unei cetăți sau a unui punct fortificat³⁴ și cele potrivit cărora orașul București s-a dezvoltat dintr-un târg organizat în cadrul sau în apropierea unor așezări sătești³⁵. Problema unei vechi cetăți a Bucureștilor încă din veacul al XIV-lea a fost pusă din nou în urma descoperirilor de un deosebit interes, făcute în ultimii ani în zona Curții Vechi. Aci au apărut fundațiile de mică grosime, din cărămidă ale unei construcții cu latura de cca. 14 m., înconjurată de un șanț. Descoperitorul presupunea aci existența unei construcții cu funcționalitate în primul rînd militară, o citadelă care se consideră ca era „posibil și normal“ să fi servit de reședință pircălabului de Ilfov³⁶, iar mai recent³⁷ îi atribuie mai curînd un rol de post de observare și supraveghere decît de apărare. Puținul care s-a păstrat din construcția în cauză impune o mare prudență în interpretarea aspectului și rostului ei³⁸. A o lega de o utilizare militară, în locul unde se află, pare destul de dificil. Construcția — asupra organizării interioare și a structurii ei orice fel de date lipsesc — poate la fel de bine, dacă nu chiar și mai bine, să fie pusă în legătură cu un popas pe drumul către Dunăre, iar șanțul înconjurător să fie considerat numai ca o măsură de pază în acest sens.

34 Pe care unii cercetători au încercat să-l identifice cu Cetatea Dimboviței, menționată documentar de la sfîrșitul sec. al XIV-lea ; mai recent această ipoteză este formulată de N. Stoicescu, **Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București**, București, 1961, p. 23 și C.C. Giurescu, **Istoria Bucureștilor**, București, 1966, p. 48. Încercarea de a fixa aci Cetatea Dimboviței, amintită în legătură cu evenimentele din 1368 și 1396—1397, este infirmată de toate privilegiile comerciale din prima jumătate a sec. al XV-lea, în care cetatea amintită apare cu certitudine ca situată pe cursul superior al râului, pe drumul dintre Rucăr și Tîrgoviște. Cu Bucureștii poate fi identificată numai Cetatea Dimboviței ce apare în izvoarele celei de a doua jumătăți a sec. al XV-lea, este vorba de cronicile moldovenești ale domniei lui Ștefan cel Mare (**Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI, publicate de Ioan Bogdan**, ed. revăzută și completată de P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 17, 50, 63), sau scrisorile adresate de Vlad Țepeș brașovenilor în 24 iunie și 10 august 1460 (I. Bogdan, **Relațiile...**, p. 321—322), așadar izvoare de caracter extrn sau acte cu destinație externă, se poate presupune folosirea concomitentă a celor două denumiri într-o perioadă în care, în afara Țării Românești, numele ultimei reședințe domnești nu era încă îndeajuns de răspîndit.

35 cf. St. Olteanu, în „Studii“, nr. 6, 1963, p. 1275 ; idem, **Geneza orașului București în lumina cercetărilor recente**, în „Materiale de istorie și muzeografie“, II, 1965, p. 23 și urm. ; P. I. Panait, **Începuturile orașului București în lumina cercetărilor arheologice**, în „Materiale de istorie și muzeografie“, vol. II, 1967, p. 20—24.

36 P. I. Panait, **Cetatea Bucureștilor în sec. XIV și XV**, p. 314—315.

37 P. I. Panait, comunicare asupra cercetărilor arheologice privind Țara Românească în sec. XIV, ținută la Conferința națională de arheologie, Craiova, 16—21 decembrie 1969.

38 Există două posibilități în acest sens : fie că este vorba de o construcție de lemn pe fundație de cărămidă, fapt pentru care pledează grosimea mică a acestora și resturile de birne găsite în șanțul înconjurător, fie că eventual ceea ce s-a păstrat din fundații ar reprezenta doar o mică parte a lor, urmînd a presupune

Ținând seama de aceste considerente, trebuie să admitem pentru București formarea așezării urbane dintr-un târg periodic, devenit permanent, așezat în sau lângă un sat³⁹.

Constatările ce s-au putut face în așezările satești din jurul Bucureștilor, în special în urma amplelor săpături de la Măicânești au făcut posibilă sesizarea, atât în evoluția tehnicii construcției locuințelor sau în materialul arheologic din așezare⁴⁰, cât și în inventarul necropolei⁴¹, a unei continue evoluții reflectind susținutul proces de schimb în care aceste sate se găseau angajate și care se poate explica numai prin existența unui loc de desfășurare — târg — în apropiere, în sec. XIV—XV. Postularea dezvoltării târgului București în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, acumulării treptate a caracteristicilor urbane, dezvoltării continue a activității meșteșugărești și a celei de schimb (care inițial beneficia de o pondere netă) în perioada ce precede mijlocul sec. al XV-lea⁴² este foarte judicioasă și trebuie admise, chiar în lipsa unor puternice dovezi directe în acest sens.

Stabilirea reședinței domnești la București a fost, și aci, determinată de importanța economică pe care o căpăta noul centru, în condițiile în care orientarea spre sudul Dunării a economiei Țării Românești se accentua⁴³. Indicațiile izvoarelor documentare⁴⁴ și dovezile aduse de ultimele cercetări arheologice permit cu certitudine fixarea datei începutului reședinței domnești în acest loc; datarea certă la mijlocul sec. al XV-lea a beciurilor de piatră ale vechii curți domnești confirmă construirea acesteia în 1458—1459⁴⁵. Noua reședință domnească, care va fi tot mai des folosită în a doua jumătate a sec. al XV-lea și mai ales din sec. al XVI-lea, va fi un important factor în accentuarea maturizării tră-

că ele aveau o grosime sensibil mai mare, dar vor fi fost răzuite la o cotă superioară de invențiile ulterioare. Doar admitând această din urmă eventualitate, care are însă caracterul unei ipoteze ce nu va putea fi niciodată verificată și pare greu de admis, construcției în cauză i-am putea atribui o funcție militară certă. 39 Vezi nota 38.

40 P. I. Panait, **Șantierul Băneasa — Străulești, cercetările din sectorul Măicânești**, 1964—1966, în „Materiale de istorie și muzeografie”, vol. 6, 1968, p. 69.

41 P. I. Panait, **Începuturile orașului București...**, p. 20 și urm.

42 Ibidem, p. 23—24.

43 Vezi și P. P. Panaitescu, **Cum au ajuns Bucureștii capitala țării?**, București, 1938, 14 p.

44 Dacă la 13 iunie 1458, locul din care Vlad Tepeș scria brașovenilor era „**iuxta fluvium aquae Domboviche**” (Bogdan, **Relațiile...**, p. 320; Hurmuzaki—Iorga, XV, 1, p. 49), ceea ce a stîrnit presupunerea că la acea vreme noua curte domnească era în lucru binecunoscutul hrisov din 20 septembrie 1459 dovedește prezența voievodului în noua reședință a cărei construcție era terminată.

45 P. I. Panait, **Cetatea Bucureștilor în sec. XIV și XV**, p. 316. Refaceri și transformări ale noii reședințe, efectuate între 1478—1480 în vremea lui Basarab cel Tânăr, au fost sesizate în cursul recentelor cercetări și sînt confirmate de izvoare documentare și literare ce atestază în acești ani „**noua cetate de scaun**” cf. P. I. Panait, op. cit., p. 318.

săturilor urbane ale Bucureștilor și în dezvoltarea continuă a așezării⁴⁶.

După această examinare a principalelor orașe de scaun ale Țării Românești, vom arunca o scurtă privire asupra orașelor care au servit, în anumite perioade, drept reședințe domnești pe care le vom numi, poate impropriu, secundare. Nu vom încadra în această categorie localități care apar menționate ca loc de emiteră a unui singur hrisov domnesc, cum ar fi Rîmnicu-Vilcea⁴⁷ sau cetatea Giurgiului⁴⁸. Se pot număra între localitățile ce au adăpostit reședințe voievodale temporare Gherghița, Tîrșorul și Pitestii.

Gherghița apare amintită ca tîrg în actul lui Dan al II-lea care se referă la situația din vremea lui Mircea cel Bătrîn⁴⁹, ceea ce dovedește stadiul de dezvoltare urbană la care ajunsese această așezare la începutul sec. al XV-lea. Ca scaun domnesc temporar, Gherghița apare în a doua jumătate a sec. al XV-lea (1453)⁵⁰. Cercetări arheologice nu s-au efectuat în această localitate, este însă limpede că o anumită dezvoltare în sens urban a așezării precede aci sensibil în timp stabilirea reședinței domnești.

La Tîrșor, cercetările arheologice întreprinse, deși departe de a fi epuizat problemele tîrgului medieval, au conturat date însemnate privind evoluția acestei așezări, exemplu tipic de oraș dezvoltat pe locul unui tîrg periodic organizat în sau la marginea unor așezări sătești. Dacă materialele din sec. al XIV-lea, puține la număr⁵¹ n-au putut încă preciza caracterul locuirii de aci în acea perioadă (așezare urbană, rurală sau răspîndire sporadică a unor urme provenind de la o așezare apropiată), în

46 P.I. Panait, în „Materiale de istorie și muzeografie”, V, 1967, p. 24; St. Olteanu, în „Studii”, 6, 1963, p. 1275; idem, în „Materiale de istorie și muzeografie”, II, 1965, p. 23 și urm.

47 Prezența lui Mircea cel Bătrîn la 4 septembrie 1389 în „**orașul domniei mele Rîmnic**” (D.R.H., B, vol. I, nr. 10, p. 28—30) se poate explica foarte bine prin poposirea aci a voievodului aflat în drum spre noua sa clătorie de la Cozia. Următorul hrisov domnesc dat în această localitate datează cu un secol mai târziu (document de la Vlad Călugărul, din 5 septembrie 1487 — D.R.H., B, vol. I, nr. 206, p. 331—332) și este singurul emis aci în tot cursul veacului al XV-lea. Din întreg veacul al XVI-lea, se cunosc numai două documente emise în Rîmnic, la 20 și 25 mai 1543, de Radu Paisie (**Documente privind istoria României**, B, Țara Românească, veac XVI, vol. II, p. 300—302, nr. 307 și 308). Pe lângă aceasta, un document din secolul al XVI-lea, menționează prezența la Rîmnic, la o judecată, a lui Radu cel Frumos (D.I.R., B, veac XVI, vol. III, nr. 1, p. 1). Prezența cu totul excepțională a voievodului într-o localitate nu trebuie să ne facă să presupunem existența aci a unei curți domnești.

48 D.R.H., B, vol. I, nr. 35, p. 75—77: document din 11 mai 1409,

49 Ibidem, nr. 69, p. 130—131.

50 Începînd cu Vladislav al II-lea, care dă la 2 august 1453 un hrisov din această localitate (D.R.H., B, vol. I, p. 191—192, nr. 110). Pentru alte acte domnești emise aici în 1454, 1455, 1471 — ianuarie 25, 1472 — iulie 16 și 28, 1476 — iulie 4 și 1482 — martie 23, vezi D.R.H., B, vol. I, p. 112, 138, 141, 142, 153, 179.

51 Materiale și cercetări arheologice, vol. V, 1959, p. 622.

schimb materialele din sec. al XV-lea — locuințe de suprafață cu pivnițe⁵², ceramică de uz casnic sau decorativă etc. — și cu atât mai mult cele din sec. al XVI-lea — locuințe de suprafață cu ziduri de piatră, cuptoare de redus minereul de fier și ateliere de fierărie⁵³ — ca și surprinderea unei anumite grupări a locuințelor de meșteșugari, olari și fierari (la est) și de negustori (la nord-vest) sau a unor elemente de urbanistică medievală⁵⁴, atestă tocmai dezvoltarea în sensul maturizării trăsăturilor urbane ale acestei așezări. Documentele oferă și ele date semnificative, începînd cu atestările din 1413 sub numele de *Novum Forum*⁵⁵ sau Tîrșor⁵⁶, în privilegiile acordate brașovenilor de Mircea cel Bătrîn și întărite apoi de urmașii săi⁵⁷, ca punct de vamă și desfacere a mărfurilor amintiților negustori. Stabilirea aici a curții domnești are loc abia un secol mai târziu, prima mențiune a scaunului domnesc din Tîrșor datînd din 1517⁵⁸. Cercetările arheologice au stabilit ca dată pentru prima fază a curții din Tîrșor începutul secolului al XVI-lea⁵⁹.

În sfîrșit, Pitești, lipsiți pînă acum de săpături arheologice sistematice, au apărut dintr-o localitate rurală, prin dezvoltarea tîrgului periodic. O primă mențiune s-a socotit a fi cea din 1385 a lui Peter Sparnau și Ulrich von Tennstädt ca și cea din „Itinerarul de la Bruges“, sub formele „Nuwestad“ și „Nieuwemere“⁶⁰. În documentele interne, Pitești apar în sec. al XV-lea, iar în sec. al XVI-lea cu numele „orașul Pitești“⁶¹. Reședința domnească își are aici începutul în primele decenii ale sec. al XVI-lea — curtea este construită de Neagoe Basarab⁶² — și stabilirea ei, determinată de importanța economică a așezării, va contribui la dezvoltarea ei ulterioară⁶³.

După cum a putut așadar reieși din această privire aruncată asupra raportului cronologic ce se poate stabili, pe baza dovezilor arheologice și a mărturiilor documentare, între începuturile manifestărilor de viață urbană și stabilirea curților domnești în diferite localități, în Țara Românească, cu unica excepție a Curții de Argeș, apariția elementelor citadine, începutul dezvoltării în sens urban al așezărilor precede în timp

52 Materiale, VI, 1959, p. 735.

53 Materiale, VI, p. 735—6, 742—3 : Materiale, V, p. 627.

54 Gh. Diaconu și N. I. Simache, **Cercetări arheologice la Tîrșorul-Vechi**, în „Revista muzeelor“, I, 1, 1964, p. 5.

55 Hurn uzakj — Iorga, XV, 1, p. 9, documentul din 25 august 1413.

56 I. Bogdan, **Relațiile...**, p. 3—4, 4—6, documentul din 6 august 1413.

57 Ibidem, indice.

58 I. Bogdan, **Documente și regește privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI**, București, 1902, p. 152.

59 N. Constantinescu, **Note arheologice și istorice asupra curții feudale de la Tîrșor secolele XV—XVII**, în S.C.I.V., 1, 1969, p. 93—94 și nota 13.

60 **Călători străini despre țările române**, Vol. I, București, 1968, p. 19, 24.

61 **D. I. R.**, B, veac XVI, vol. I, p. 35.

62 Ibidem, p. 132, 145.

63 St. Olteanu, în „Studii“, 6, 1963, p. 1279.

stabilirea reședințelor voievodale, stabilire care este determinată tocmai de importanța economică de centre de schimb și de producție meșteșugărească, pe care o aveau respectivele localități. La rindul ei prezența unei curți domnești stimulează și contribuie pe diferite căi la accelerarea dezvoltării așezării respective, la maturizarea trăsăturilor ei urbane.

Stadiul de dezvoltare urbană la care ajunseseră centrele ce ne preocupă în momentul fixării acolo a reședinței domnești este greu de sesizat cu exactitate. Desigur există diferențe în acest sens, în funcție de condițiile particulare și de intervalul de timp în care trăsăturile citadine s-au acumulat. După cum am văzut, dovezile documentare și descoperiri și cele arheologice, ne dau lămuriri numai asupra unei perioade sensibil mai târzii decât cea care ne interesează. Inițial, principala pondere economică în viitoarea așezare urbană o avea activitatea de schimb (în cadrul tirgului), dezvoltându-se însă treptat concentrarea meșteșugurilor și propria producție meșteșugărească⁶⁴. Faptul acesta se poate întrevădea și în mărturiile documentare — mențiunile respectivelor așezări ca puncte vamale și tirguri fiind întâlnite încă din a doua jumătate a sec. al XIV-lea și de la începutul sec. al XV-lea, în vreme ce activități meșteșugărești încep să fie menționate în documente ceva mai târziu⁶⁵, (desigur și datorită naturii documentelor). Aceleași observații s-au putut face și în urma cercetărilor arheologice (cu rezerva, și aici, a caracterului lor lacunar): atestările indirecte ale activității de schimb pot fi sesizate încă de la finele sec. al XIV-lea⁶⁶, iar dovezile frecvente ale activității meșteșugarilor — fierari, olari etc. — apar la Tirgșor sau București începînd cu mijlocul sec. al XV-lea⁶⁷. Gradul de dezvoltare a meșteșugarilor în tirguri sau orașe în momentul stabilirii aci a curților domnești rămîne încă să fie cercetat, și tot dovezilor arheologice le va reveni în acest sens un rol însemnat. O anumită dezvoltare a activității meșteșugărești încă din această vreme trebuie admisă, măcar dacă ținem seama de meșterii de diferite specialități (pietrari, vărari, zidari, dulgheri etc.) necesari construirii înseși clădirilor curților voievodale.

Contribuția curților domnești din cadrul diferitelor localități la stimularea dezvoltării acestora a fost însemnată, existența reședinței

64 Istoria României, vol. II, București, 1961, p. 291.

65 Vezi de pildă morile atestate în Tirgoviște la 1421, iunie 19 (D. H. R., B. vol. I, p. 99, nr. 49) sau Mihail Faurul, adnotat pe un document dat în aceeași localitate la 17 noiembrie 1431 (ibidem, nr. 72, p. 133).

66 Moneda de la Radu I găsită la Tirgșor („Materiale“, V, p. 622) sau indicii ale dezvoltării schimbului la Măicănești (P. I. Panait, în „Materiale de istorie și muzeografie“, V, 1967, p. 20—24).

67 Vezi nota 57; pentru București amintim resturile unui cuptor de redus minereul de cupru, din a doua jumătate a sec. XV-lea, începutul sec. al XVI-lea, din apropierea bisericii Răzvan (Materiale, V, p. 650—651), sau cuptorul de ars oale din zona bisericii Colțea, datat în a doua jumătate a sec. al XV-lea (Materiale, VII, p. 672—676).

voievodale ajutând la maturizarea trăsăturilor urbane atât pe plan economic, prin accentuarea activității meșteșugărești și de schimb, cât și pe plan social și juridic. Pe plan economic, această influență se manifestă în multiple moduri. Necesitățile curților domnești și a tuturor celor legați, nemijlocit de serviciul la curte, cereau prezența unui mare număr de meșteșuguri destinați să lucreze pentru satisfacerea acestora, în același sens fiind necesară și o creștere a activității neguțătorești. Pentru a dovedi stimularea de către curțile domnești a dezvoltării așezărilor urbane, în afara considerentelor de ordin logic, pot fi aduse și argumente directe: mențiunea documentară sau dovedirea arheologică a unor meșteșuguri sau activități meșteșugărești legate anume de calitatea de reședință domnească a orașului respectiv. De exemplu, un tezaur de monede din vremea lui Mircea cel Bătrîn descoperit întâmplător la Tîrgoviște⁶⁸ poate fi pus în legătură cu prezența aei a unei bănării (documentele menționează, pentru o perioadă puțin ulterioară, că lui Dan al II-lea i s-a dăruit de către regele Ungariei o „*haraghie de bani*”⁶⁹, iar Vlad Dracul, înștiințînd pe brașoveni că împăratul a poruncit să-și facă haraghie cerea să-i se dea „*fier și ce mai este de trebuință*” pentru aceea⁷⁰). Sînt bine cunoscute atestările documentare ale unor meșteșugari specializați în construcții, chemați de domnii Tării Românești din Transilvania în ultima parte a sec. al XV-lea⁷¹. Mai tîrziu, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, întîlnim în documente mențiuni despre meșteșugari folosiți special pentru nevoile curții — croitori, brutari etc.⁷². În privința stimulării schimbului, ar fi de ajuns să reamintim prevederile privilegiilor date de Mircea cel Bătrîn negustorilor lioveni, care urmau să-și desfacă marfa după ce vor satisface nevoile curții⁷³, sau de faptul că, în București, „*pazarul*” — centrul comercial — se afla în vecinătatea curții și bisericii domnești⁷⁴.

68 Tezaur aflat în expoziția Muzeului de istorie din Tîrgoviște.

69 I. Bogdan, *Relațiile...*, p. 21—22 (document din 10 noiembrie 1424).

70 Ibidem, p. 69—70, apud St. Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969, p. 95.

71 Basarab cel Tânăr cerea brașovenilor doi zidari pentru a ridica o mănăstire, ca și specialiști în învelitul cu olane (I. Bogdan, *Relațiile...*, p. 177, apud St. Olteanu, C. Șerban, *op. cit.* p. 74, 76). Este cunoscută și mențiunea despre Michel „Pixenmeister”, care pleca de la București la Tîrgoviște în 1494, spre a ridica la cererea lui Vlad Călugărul o cetate (Fest) sau un castel (Schloss) (Paul Cernovodeanu, *Un meșter constructor sas, la Tîrgoviște, în 1494, în volumul de față*, ca și cele despre meșterii constructori ceruți brașovenilor de Vlad Tepeș (Hurmuzaki — Iorga, XV, I, p. 49).

72 În documente apărute pildă, Paul din Tîrgoviște, croitorul lui Mircea Ciobanul (Hurmuzaki, XI, p. 787, apud St. Olteanu, C. Șerban, *op. cit.* p. 86) sau jîtnița (brutăria) domnească din București, la 19 iunie 1590 (*D.I.R.*, B, veac XVI, vol. II, p. 458).

73 Vezi notele 30 și 31.

74 *D.I.R.*, B, veac XVI, vol. III, p. 177.

O scurtă privire asupra unor aspecte sociale și juridice ale vieții așezărilor urbane medievale este necesară pentru întregirea examinării de față, deși bine înțeles nu este posibilă în acest cadru restrins o stăruire prea îndelungată asupra lor⁷⁵.

Din punct de vedere juridic, orașul era proprietate domnească (aceasta este și sensul termenului „*orașul domniei mele*” din documente), pământul pe care se ridica și ocolul său aflându-se în stăpânirea domnului. Pe aci însă, nu trebuie neapărat să deducem că unica posibilitate de formare a orașelor era în jurul unei curți voievodale, fie și anterioară constituirii statului de sine stătător. Realitățile surprinse în urma cercetărilor arheologice (poate având până acum mai mult caracterul de ipoteză, dar care vor putea fi, probabil, verificate) sugerează ca relativ frecventă stabilirea elementelor ce vor constitui populația viitoarelor orașe în afara satelor, în apropierea lor, pe locul târgului periodic, pe un teren pe care-l putem presupune proprietate domnească. În lipsă altor dovezi, vine în sprijinul acestei presupuneri absența pe teritoriul unor orașe ca București sau Tîrgșor ale unor urme masive de locuire imediat anterioară începutului dezvoltării ca târg a acestora, fapt de natură să susțină ipoteza dezvoltării lor în marginea unor așezări satești⁷⁶.

Trebuie avută în vedere o continuă evoluție în privința statutului juridic al populației orășenești. Documentul prin care Mihail, fiul lui Mircea cel Bătrîn, întărește mănăstirilor Cozia și Colmeana zece case „*din însăși casa domniei mele și din însuși orașul domniei mele*”, care „*să fie de ocină și de ohabă de toate dăjdiile și slujbele și dările*”, ajungînd „*oamenii mănăstirești*”⁷⁷, reprezintă, cel puțin în cazul Tîrgoviștei la 1417—1418, dovada limpede a situației de aservire a locuitorilor de către domnie, față de care aveau o situație comparabilă cu a țăranilor dependenți. Că e vorba de o uzurpare de către domnie a moșiei obștei țigoveților⁷⁸ sau că — ceea ce ar părea poate chiar mai plauzibil — avem de a face în acest caz și în altele asemănătoare cu comunități orășenești apărute pe moșia domnească și avînd din această cauză inițial o situație de dependență față de domnie, e destul de dificil de dovedit. Pentru ultima alternativă ar pleda și cazurile mai tîrzii ale unor

75 Pentru aceste probleme, vezi următoarele lucrări unde ele sînt dezbătute mai larg : P. P. Panaitescu, **Comunele medievale în principatele române** (în „Interpretări românești”, București, 1947, p. 174 și urm.) ; idem, capitolul „Orașele”, din volumul colectiv **Viața feudală în Țara Românească și Moldova** (sec. XIV — XVIII), București, 1957, p. 411—444 ; M. D. Matei, **Considerații pe marginea unor aspecte sociale ale istoriei orașelor medievale românești**, în S.C.I.V. 18, nr. 1, 1967, p. 47—61 ; P. P. Panaitescu, **Introducere la istoria culturii românești**, București, 1969, capitolul „Intemeierea orașelor în ținutul românesc”, p. 279—291.

76 Vezi St. Olteanu, în „Studii”, 6, 1963, p. 1276 și urm.

77 D. R. H., B., vol. I, p. 83—84, nr. 33.

78 Postulată în „Istoria României”, vol. II, 1961, probabil pe baza privilegiilor locuitorilor Cîmpulungului.

orașe semnalate ca atare în momentul cînd pămîntul lor este cumpărat de domn, terenul respectiv fiind anterior proprietate boierească și așezările avînd pînă atunci un caracter rural⁷⁹.

Pe măsura dezvoltării și creșterii ponderii lor economice, raporturile orașelor cu domnia se schimbă, ele impunîndu-se și pe plan politic ca o forță de care trebuie să se țină seama, ceea ce determină și o schimbare a atitudinii față de ele⁸⁰. Este semnificativ în ce privește această evoluție faptul că documentele (ne referim la localități devenite orașe mai tîrziu, în sec. XVI—XVII, dar care probabil au o evoluție în multe privințe asemănătoare cu cele mai vechi) menționează mai de vreme reprezentanții autorității domnești decît organizația municipală proprie⁸¹. Apariția organizării municipale și în general privilegiile orășenești nu trebuie nicidecum legate de prezența în aceste centre a curții domnești, ci de creșterea însemnătății economice a orașelor respective.

La capătul acestei priviri asupra unor probleme ale începuturilor vieții urbane dintre Carpați și Dunăre în evul mediu și în special asupra raportului ce se poate stabili între curțile domnești și orașele ce le adăpostesc, trebuie subliniat încă odată unul din aspectele pregnante ale orașelor noastre medievale: păstrarea unor puternice trăsături rurale, în primul rînd continuarea practicării, ca ocupație secundară, a agriculturii. Aceasta face deosebit de dificilă sarcina cercetărilor arheologice, căroră dacă, dată fiind sărăcia dovezilor documentare, le poate reveni un rol însemnat în elucidarea începuturilor orașelor medievale muntene, nu li se poate pretinde totuși mai mult decît pot da. Necesitatea unei deosebite atenții în interpretarea rezultatelor acestor cercetări, pentru discernerea tocmai a ceea ce este caracteristic dezvoltării vieții urbane medievale, este evidentă, după cum este evidentă și necesitatea permanentei coroborări a datelor arheologice cu cele oferite de izvoarele documentare și de altă natură. Datorită dificultăților ridi-

79 Cazul Caracalului sau Ploieștilor, cf. P. P. Panaitescu, **Interpretări românești**, p. 174.

80 Istoria României, vol. II, p. 290: M. D. Matei, **La ville médiévale.....**, Dacia, N. S., VIII, 1964, p. 294—295.

81 cf. St. Olteanu, în „Studii”, nr. 6, 1963, p. 1270—1272.

cate de rezolvarea problemelor pe care le pune geneza orașelor din evul mediu în Țara Românească, orice discuție, chiar pe baza unor materiale cunoscute, nu trebuie să ne pară inutilă.